

TÜRKİYE'DE YERLEŞİM, NÜFUS VE DOĞAL KAYNAKLAR

*Some Thoughts on the Settlement Pattern, Increasing Population
and Natural Resources in Turkey*

Prof. Dr. Asaf KOÇMAN*

ÖZET

Türkiye'nin yerleşim tarihi eskidir ve yerleşim şekilleri çok çeşitli olup aynı zamanda karmaşık bir yapıya sahiptir. Ülkede yaşayan insan gruplarının sosyo-ekonomik alanda örgütlenmesi ve mülkiyet rejimindeki değişimler yerleşimin bu karmaşık yapısını doğurmuştur. Öte yandan, Türkiye'nin yerşekilleri, iklim koşulları, toprak ve bitki örtüsü çok değişik özelliklere sahiptir ve derin bölgesel farklılıklar gösterir. Doğal çevre koşulları bakımından ayrılık gösteren coğrafi bölgelerde nüfusun gereksinimlerini karşılamak üzere mevcut olan varlıklar ya da kaynaklar bir potansiyel oluşturmaktadır. Daha açık bir sözle, bölgelerin doğal çevre olanaklarından kaynaklanan potansiyellere göre yerleşme ve sosyo-ekonomik yaşam şekillenmiştir. Gerçekten, yakın tarihlere kadar Türkiye'nin kıyı bölgelerinde ve alüvyal ovalardaki yerleşik yaşam düzeni ve çok çeşitli tarımsal etkinliklere karşılık, iç ve doğu bölgelerin parçalı, dar tarım topraklarında, yüksek yaylalarda göçebe insan grupları ve bunların geçimini sağlayan bir ekonomik yapı mevcuttu. Ancak, bugün bütün Türkiye'de nüfusun patlama noktasına gelmiş olması ve göçebelikten yerleşik düzene geçiş, toprağa ve hayvancılığa bağlı ekonomik sistemlerde büyük sarsıntılara neden olmuştur. Artan nüfus kentlerin dar alanlarına yönelmiş, sancılı-sorunlu kent yaşam biçimi doğmuştur. 1950'li yıllardan bu yana, Türkiye'deki hızlı nüfus artışı ve sosyo-ekonomik yapıdaki değişimler, doğal kaynakların kullanımını artırmıştır. Kaynaklar üzerindeki aşırı baskı ve yanlış kullanımların sonucu olarak, sosyal huzuru bozan olayların ortaya çıkmasına ve doğal kaynaklara bağlı potansiyellerin azalmasına yol açmıştır. Nitekim, nüfusun kentlere yığılması ile birlikte iklim koşullarının kararsızlığı yüzünden su kaynakları gereksinimi karşılayamaz duruma gelmiş, toprak erozyonu tarımsal verimliliği azaltmış, doğal bitki örtüsünün yok edilmesi ormanlardan yararlanma olanaklarını sınırlandırmıştır.

Özetle, Türkiye'de posibilitesi zaten sınırlı olan doğal kaynakların, nüfus artışı ve bunun belirli yerlerde veya bölgelerde toplanması yüzünden, degradasyona veya tükenme noktasına varmasına yol açmıştır. Halbuki, doğal kaynaklardan yararlanma ölçüsü, onu işleten veya kullanan insanların bilgisine ve becerisine bağlıdır. Bugün içinde bulunduğumuz sosyo-ekonomik ortam koşulları,

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İzmir.

özellikle doğal kaynakların en ölçülü bir biçimde kullanımını gerektirmektedir. bu yazımızda, Türkiye genelinde bazı doğal kaynakların kullanımının nüfus, yerleşme büyüklüğü ve çevre potansiyelleri ile ilişkisi üzerinde durulacak ve sayısal örneklerle önemi vurgulanacaktır. Sosyal ve ekonomik sorunların çok tartışıldığı ülkemizde doğal kaynakların savunganca kullanımının önlenmesi ve korunmasının önem taşıdığı kanısındayız.

ABSTRACT

The settlement pattern in Turkey is very complex and its development processes have various phases. The complex structure of the settlement resulted by the socio-economical organization activities and administrative regime between the groups living in the country. However, relief features, climatical conditions, soil and vegetation cover endowed with various properities and present highly regional differences in Turkey. The resources existence in the geographical regions, which they are become different from point of view of the natural environmental conditions, are the potential to meet all the requirements of the population. It is clearly that the settlement composition and socio-economical activities in all over the country are the past all the economical activities were only depended on the sedentary life systems on the coastal zones and nomadism systems in the Inner and Eastern Anatolia highlands and narrow fields.

However, presently, the population has become nearly to the explosion point in Turkey and transition from nomadism to sedentary systems caused to various transformations in the economical systems depended on farming and cattle breeding. The population, increasing rapidly, has moved in great number from the rural areas to the cities and resulted so much problems. Since 1950, increasing population and changing in the field of socio-economical activities lead to consume the natural resources increasingly. As a result of over pressing and over consuming of the natural resources caused to some social problems taken place in the country and also the possibility of the resources decreased. In fact, water resources are in short supply because of unstabil climatic conditions and agricultural productivity become less due to soil erosion and destruction of the vegetation covers limited the possibility of the forests.

Briefly, the possibility of the natural resources are limited by highly increasing of the population and migration towards the cities in Turkey. It is necessary to say that the social and economical activities presently forced us to use all the resources in well-balanced situation. In this paper will be emphasized the pattern of the settlement and the relation between some natural resources and human effects on the geographical possibilities.

Giriş

Türkiye, halen sancılı ve sorunlu bir gelişim süreci içinde bulunmaktadır. Bu sürece, salt sosyo-ekonomik bir sentezle yaklaşmak kanımızca yeterli değildir. Ülkemizin kalkınma ve gelişme olayına, tarihsel bir perspektifle ve coğrafi potansiyeli açısından da bakmak gerekir. Bu çalışmada, Türkiye'de doğal ortam-insan ilişkileri çerçevesinde hızlı artan nüfusun ülke sathında tarım ve hayvancılık yapılabilecek toprağa sahip her yeri işgal ederek karmaşık bir yerleşim yapısı oluşturması ile gittikçe büyüyen nüfus kitlesinin baskısı altında potansiyeli sınırlı doğal kaynakların kullanımı ve degradasyonu tartışılacaktır.

Türkiye'nin Yerleşim Düzenine Genel Bakış

Yerleşme, insanlar arasında birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir yaşam düzeni olgusunun sonucudur. Gerçekten, insan topluluklarının yeryüzünde sosyal bir varlık haline gelmesi ancak konutların ortaya çıkması ile başlamış ve bu konutların yanyana gelmesinden oluşan yerleşme (iskan) ile mümkün olmuştur. Yerleşme olgusu, zamanla kültürlerin ve uygarlıkların temelini oluşturmuştur. Bu nedenle, yerleşme konusu ele alınırken geçmişten gelen boyutuna üstün bir yer vermek gerekir. Türkiye'de yerleşme söz konusu olunca, bu olgunun tarihi ve evrimi salt sosyal bir sentez olarak değil, ortam (mekan) ilişkileri içinde ele alınmalıdır. Daha açık bir sözle; yerleşmeler, Türkiye'nin doğal ortamı içinde, geçmişten gelen etkilerle tiplere ayrılmış, yaşam biçimleri ve ekonomik düzenleri şekillenmiştir. Sonuç itibarıyla, Türkiye'nin yerleşim tarihi eskidir ve yerleşim şekilleri çok çeşitli olup aynı zamanda karmaşık bir yapıya sahiptir. Tarihi dönemlerde ülkede yaşayan farklı insan gruplarının, sosyo-ekonomik alanda örgütlenmesi ve mülkiyet rejimindeki değişimler yerleşmelerin bu karmaşık yapısını doğurmuştur. Öte yandan, Türkiye'nin yerşekilleri, iklim koşulları, toprak ve bitki örtüsü çok değişik özelliklere sahiptir ve derin bölgesel farklılıklar gösterir. Doğal çevre koşulları bakımından farklılık gösteren coğrafi bölgelerde yaşamış olan insan toplulukları gereksinimlerini karşılamak üzere mevcut olan varlıklardan veya kaynaklardan potansiyelleri ölçüsünde yararlanmışlardır. Başka bir anlatımla; farklı bölgelerin doğal çevre olanaklarından kaynaklanan potansiyellere göre yerleşme ve sosyo-ekonomik yaşam şekillenmiştir. Gerçekten, ilkçağdan yakın tarihlere kadar Türkiye'nin kıyı bölgelerinde ve alüvyal ovalardaki yerleşik yaşam düzeni ve çeşitli tarımsal etkinliklere karşılık, iç ve doğu bölgelerin parçalı, dar tarım topraklarında, yüksek yaylalarda göçebe ve yarı göçebe insan grupları ve bunların geçimini sağlayan bir ekonomik yapı (çoğunlukla hayvancılık) mevcuttu. Nitekim, Türkiye coğrafi potansiyeli içinde Hititler'den, Frigler'e, İyonlar'a ve nihayet Türk toplumuna kadar uzanan kültürler içinde yerleşim düzeni bakımından kendine özgü bir model ortaya koymuştur. Bu model, bazı değişikliklerle günümüze kadar gelmiştir. Söz konusu modele göre, Türkiye'de yerleşme kır ve kent üzerine kurulmuş iki yönlü bir sistemdir. Kır yerleşmeleri tarla kültürü ve hayvancılık ekonomisine dayanır. Ancak, Türkiye'de kırsal yerleşim, çeşitli mülkiyet sistemlerinden göçebe ve yarıgöçebe yaşam biçimlerine kadar değişen etkilerle en verimli ovalardan dağların ve platoların en uzak köşelerine kadar yayılmış, fakat plansız ve dağınık bir şekilde geliş-

miştir. Yerleşim, tarım ve hayvancılık yapılabilecek toprağa sahip her yeri işgal etmek şeklinde cereyan etmiştir. bu bilinçsiz hareket, Türkiye'de köy ve köyaltı olmak üzere değişik kırsal yerleşme birimlerini ortaya çıkarmıştır. Başka bir sözle, Köyle birlikte mahalle, oba, yayla, kom, mezraa.. vb. adlarla anılan beş-on haneli köyaltı yerleşmeleri doğmuş ve anılan bu yerleşmeler kendi geçimlerini karşılamaktan öte geçmeyen kapalı bir ekonomik sistemin unsurları olmuşlardır. 20. yüzyılın başına kadar plansız ve dağınık gelişen kırsal yerleşim, Cumhuriyetle birlikte bir derlenme ve toparlanma dönemine girmiştir. Bu dönemde, kırsal yerleşimi örgütlemek ve kır ekonomisini işler duruma getirmek için çaba harcanmış ve bu amaçla 18 Mart 1924 tarihinde 442 sayılı "Köy kanunu" yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de bu tarih, kırsal yerleşim için yeni bir doğuşunun ve yeni bir düzenlenmenin başlangıcı sayılabilir. Daha önemlisi, köylü için özel mülkiyet anlamında olan toprağa sahip olma hakkı bu yasa ile elde edilmiştir. Bununla birlikte, plansız ve dağınık bir durumda olan kırsal yerleşimin sancıları ve sorunları kısa bir zamanda değişik şekillerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Zaten başlangıçtan beri her türlü plan ve düzenden yoksun kırsal yerleşimde, zorunlu olarak küçük nüfuslu köyaltı yerleşme birimlerinin çoğalmasına yol açmıştır. 1930'larda Türkiye'de köy ve köyaltı olmak üzere 70 000'i aşan yerleşme birimi yer almış bulunuyordu. Sonuçta, bu derece dağınık ve küçük kırsal yerleşme birimine çeşitli hizmetlerin ulaştırılmasında her zaman için güçlüklerle karşılaşmıştır.

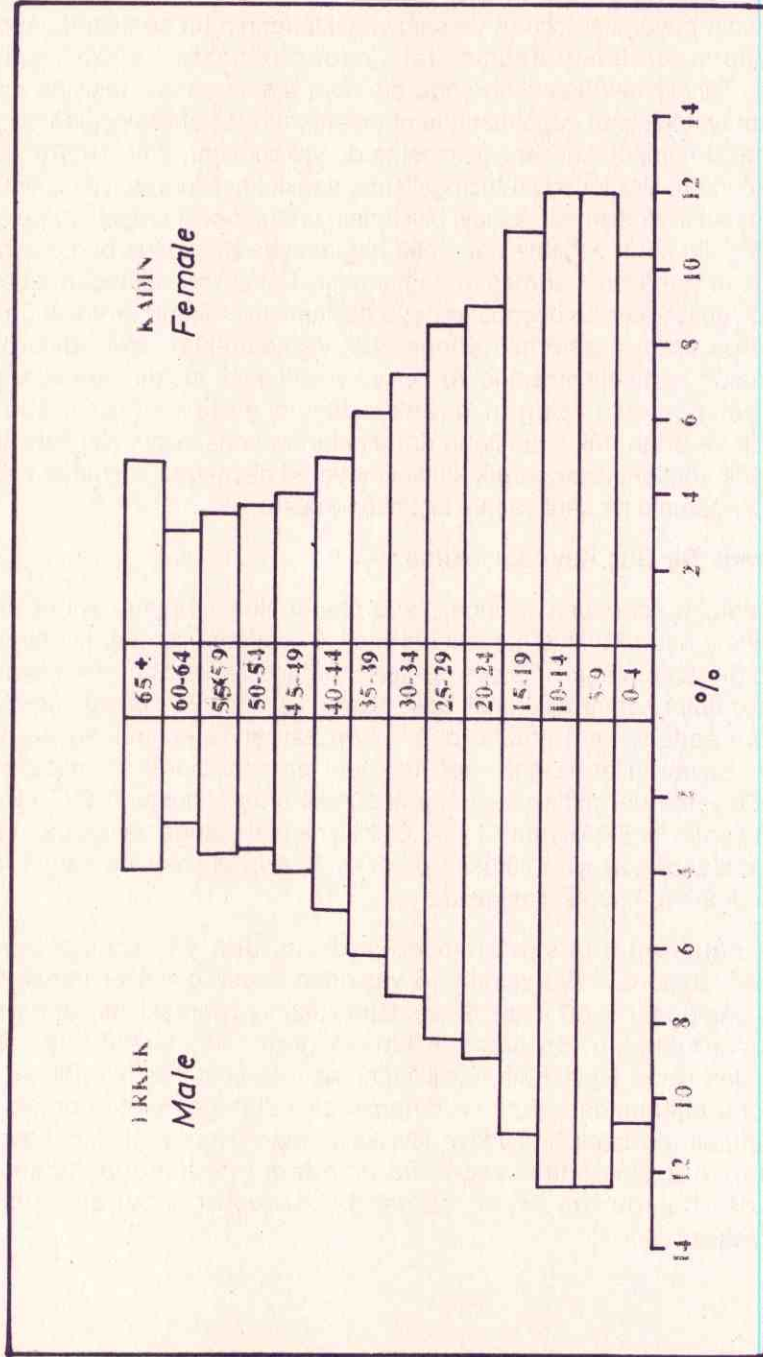
Yukarıda belirtildiği gibi, Türkiye'de yerleşim düzeninin farklı bir boyutunu da (tarihsel evrim içinde) kentler meydana getirir. Bununla birlikte, ülkemizde yerleşimin ayrı bir karakterini simgeleyen kentler, kırsal yerleşimden ayrı düşünülemeyen, hatta birbirini tamamlayan bir sistemin parçalarıdır. Gerçekten bunlar, nüfus ve kırsal üretimin fazlasını en iyi şekilde organize eden birimlerdir. Büyük bir kısmı da kırsal yerleşim birimlerinin evrimi (kente dönüşmesi) ile doğmuşlardır. Ülkede, kent oluşumu için görev yüklenmiş ve başlangıçta temeli ticari organizasyona dayanan birimler, gelişimini sürdürerek zamanla idari, askeri, dini, kültürel ve sanayi gibi fonksiyonlarla temayüz etmişlerdir. Böylece kentler kendi yaşam düzenlerini kurarken, kırım gereksinimlerini de karşılayan merkezler haline gelmişlerdir. Bununla birlikte, Türkiye'de coğrafi ortam kısa mesafeler içinde büyük değişiklikler gösterdiği için, kentlerin mekan organizasyonu birbirinden farklı olmuştur. Ve tarihsel akış içinde Türkiye'de kentler sık sık savaş ve istilalara uğramış ya da zaman zaman ortaya çıkan doğal felaketlerle yıkılmış veya yer değiştirmişlerdir. Yakın tarihe geldiğimizde, Cumhuriyet dönemi yine kentlerimiz için yeniden toparlanma sürecini başlatmıştır. Başka bir anlatımla, Türkiye'de kentler Cumhuriyet dönemi ile birlikte eski temelleri ve dokuları üzerinde yeni bir gelişme çizgisine girmişlerdir. Bu dönemde sanayi, ticaret ve yönetim sisteminin yeni başlayan organizasyonu kentleşme olgusuna yeni boyutlar kazandırmıştır. bu dönemde, kırsal alanlarda üretilen ürünlerin ticareti, yolların inşası, güven ortamı ve gelişme arzusu, potansiyel gücünü ve fonksiyonlarını kaybetmiş olan kentlere değişme ve gelişmenin yolunu açmıştır. Özellikle, yeni koşullar başlangıçta tarımsal kasaba yapısındaki yerleşmelere

de kentleşme yönünde dinamizm kazandırmıştır. Giderek gelişen kır-kent ilişkileri ile kırsal kesimde ekili ve dikili alanların artması ve buna paralel olarak üretim hacminin büyümesi, ticaret ve sanayi sektörlerinin bu senteze katılması kentlerin yapısında köklü değişimlere neden olmuştur. 1950'li yıllara gelindiğinde, Türkiye'deki kentlerin çoğu bir veya birkaç sanayi tesisine sahip olmuş ve sanayi tesislerin çoğalması, kent insanlarına iş sahası sağladığı gibi, kırsal kesimdeki nüfusun kentlere gelmesine de yol açmıştır. Yine 1950'li yıllardan sonra köy-kent ilişkilerindeki hızlı gelişme, sağlık koşullarının iyileştirilmesi, tarım yöntemlerinin değişmesi, sanayi bitkilerinin üretimindeki artışlar ve gelişen yol sistemi köy ile kenti birbirine daha sıkı bağlamıştır. Kuşkusuz bu çok yönlü etkiler, nüfusun daha hızlı artmasını sağlamıştır. Fakat, bu noktadan itibaren olumsuz bazı gelişmeler de başgöstermeye başlamıştır. Ülkede tarımsal üretim ile artan nüfus oranı arasındaki dengesizlik ve kaynaklar üzerindeki aşırı baskılar nüfusun hareketlenmesine ve her yıl yüzbinlerce insanın kentlere göç etmesine yol açmıştır. Bugün gelinen durum şudur; nüfus patlama noktasındadır ve artan nüfus kentlerin dar alanlarına yönelmiştir. Kentlere göç, özellikle büyük kentlerimizde çarpık kentleşmeye ve gecekondulaşmaya neden olmuş, sancılı-sorunlu bir kent yaşam biçimi doğmuştur.

Kalkınmada Bir Güç Kaynağı: Nüfus.

Türkiye nüfusu konusuna gelince; 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 56 milyonu aşan Türkiye nüfusunun % 51.4 kentlerde % 48.6 kırsal alanlarda yaşadığı saptanmıştır. Türkiye'de kentli nüfusu ilk kez bu son sayımda kırsal nüfus oranını aşmış bulunmaktadır. Kuşkusuz, Türkiye nüfusu sürekli ve hızlı artarken sadece kent nüfusu değil, aynı zamanda kır nüfusu da artış göstermiştir. Sayım yıllarına göre her ne kadar oransal olarak kır nüfusunda azalma görülüyorsa da mutlak sayı olarak sürekli artış olmuştur. 1927 yılında Türkiye nüfusunun % 87.5'i yani 11 948 000 kişi kırsal alanda yaşıyordu. 1990 yılında kırsal alanda yaşayan nüfusun oranı % 48.6'ya düşmesine karşın mutlak sayı olarak 24 469 000'e ulaşmıştır.

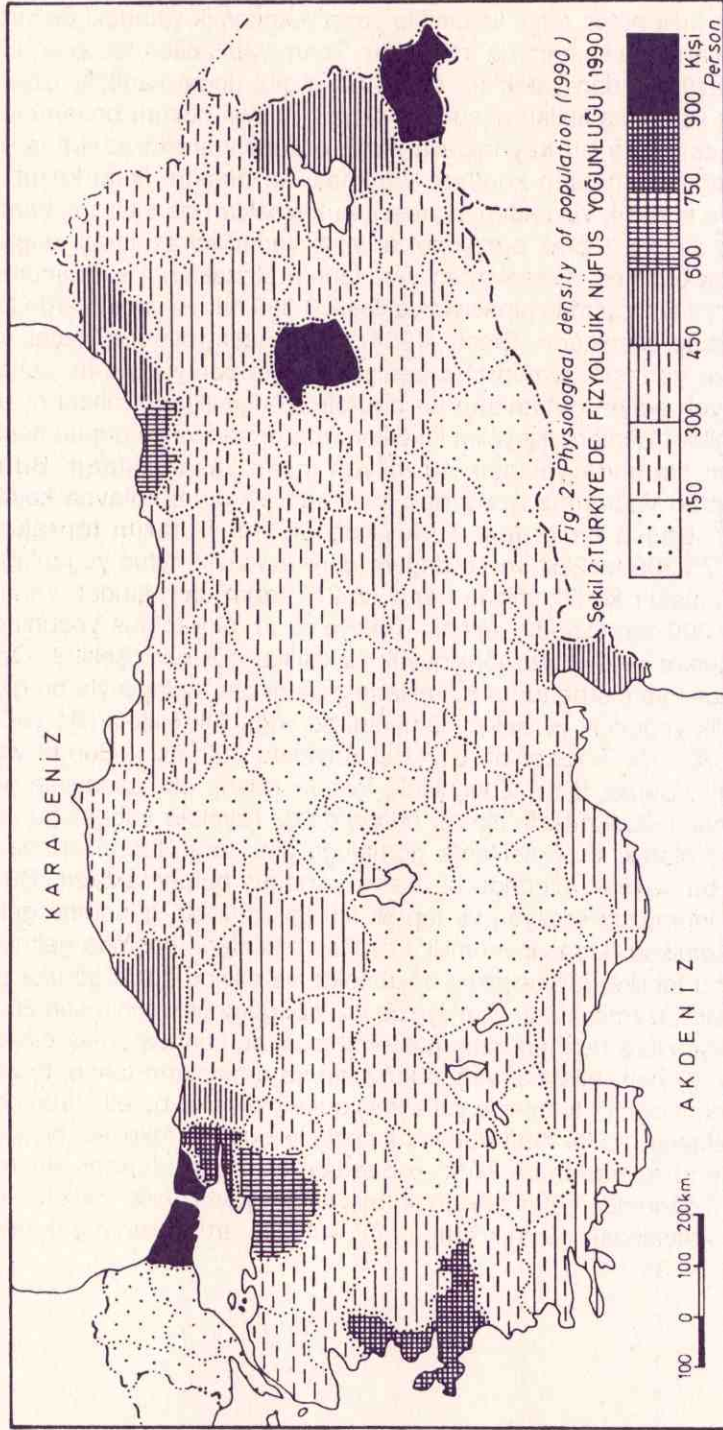
Türkiye nüfusunun başka bir özelliği de üç ana yaş grubuna göre dağılımındaki tablodur. 1990 yılında 15 yaşından küçük çocuklar nüfusun % 35'ni, 15-64 yaş grubu % 60.7'sini, 65 ve daha yukarı yaşlardaki ihtiyarlar ise % 4.3'ünü oluşturmaktadır. Bu oransal duruma göre, Türkiye'nin yaş yapısı gelişmekte olan ülke nüfuslarının özelliklerini taşımaktadır. Türkiye nüfusu yaş kompozisyonu bakımından genç ve dinamik bir nüfus yapısını sunmaktadır (Şekil:1) Nüfusun bu özelliği, Türkiye için kalkınma alanında bir güç kaynağı gibi görünür. Ancak, eğitim, sağlık ve istihdam gibi konular açısından bakıldığında bu durum aynı zamanda sorunlar kaynağı olarak değerlendirilebilir.

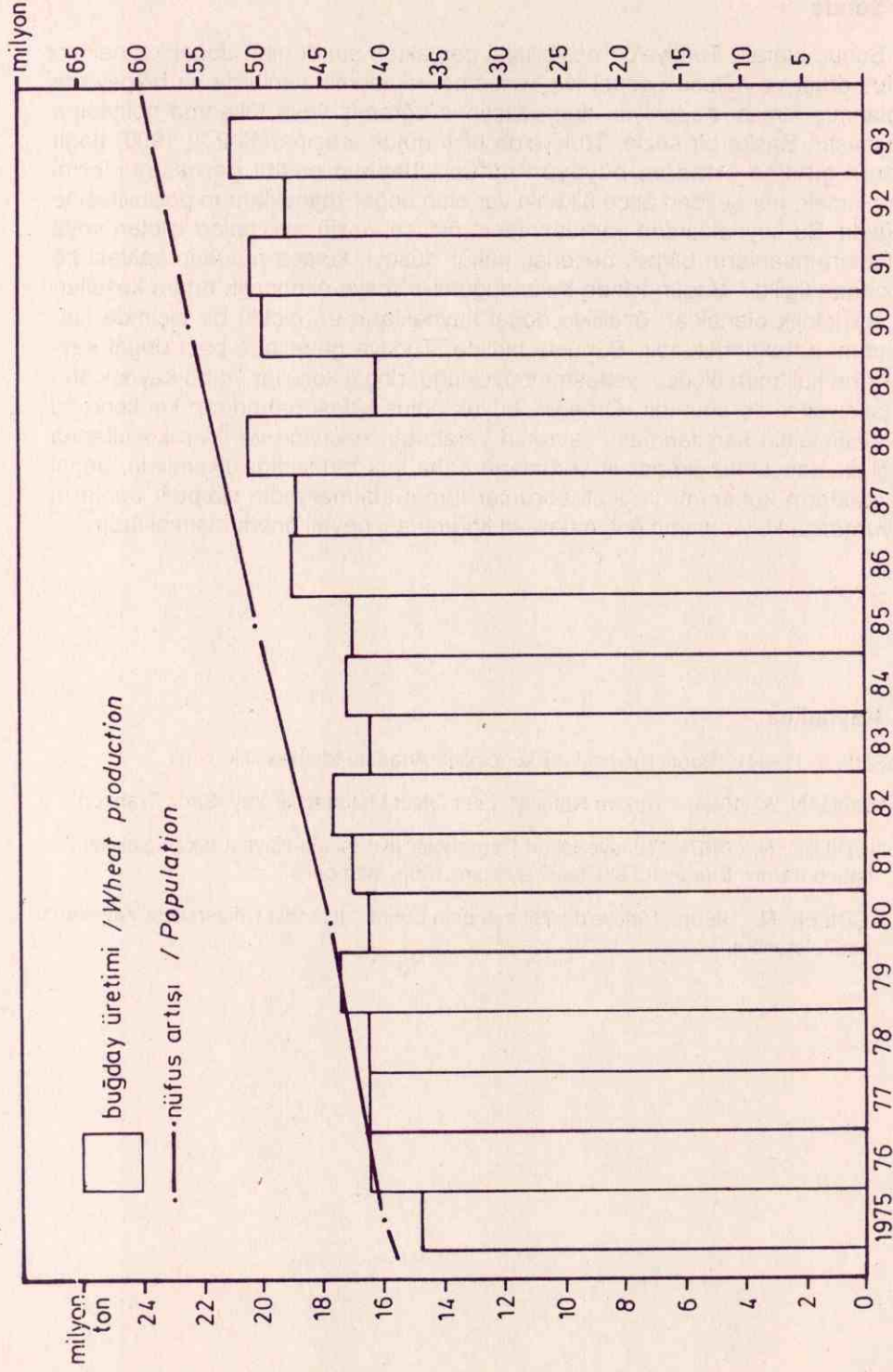
Şekil 1- Türkiye'de nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı (1990)
 Figure 1- Population by age group and sex in Turkey (1990)

Türkiye'de Doğal Kaynakların Coğrafi Posibilitesi

Türkiye'de hızlı nüfus artışı ile birlikte sosyo-ekonomik yapıdaki değişmeler, doğal kaynakların kullanımını da artırmıştır. Tarım yapılabilen topraklar, bitki ve hayvanlar, çeşitli maden yatakları, su ve hava gibi doğal varlıklar üzerindeki aşırı baskılar ve yanlış kullanım sonucu olarak, sosyal huzuru bozan olayların ortaya çıkmasına ve bu kaynaklara bağlı potansiyellerin azalmasına yol açmıştır. Nitekim, nüfusun kentlere yığılması ile birlikte, iklim koşullarının kararsızlığı ve kuraklık vüzünden çevresel su kaynakları gereksinimi karşılayamaz duruma gelmiş, toprak erozyonu tarımsal verimliliği azaltmış, doğal bitki örtüsünün yok edilmesi ormanlardan yararlanma olanaklarını sınırlandırmıştır. Örneğin, her yıl tarla açmak amacıyla yaklaşık 6 300 ha. ve yangınlarda 29 000 ha. orman tahrip olmaktadır. (Başol, 1994). Ayrıca aşırı otlatma, kaçak kesim, yol yapımı ve yerleşim alanlarının genişlemesi nedeniyle yanlış kullanılan toprakların, yok edilen ormanların ve biyolojik zenginliklerin miktarını bilmek mümkün değildir. Hemen ekleyelim ki, ülkemizde orman içi ve orman kenarı 17 110 yerleşim alanında yaklaşık 10 milyon insan yaşamaktadır. Bu nüfus kitlesinin orman varlığımız üzerindeki olumsuz etkilerini kolayca kestirmek mümkündür. Başka bir örnek; Türkiye'de ekili-dikili tarım topraklarının yüzölçümü 275 300 km²'dir ve bu değere göre fizyolojik nüfus yoğunluğu 207 kişidir. Bu demektir ki, ülkemizde her 1 km²'lik tarım toprağından yararlanan insan sayısı 200'den fazladır. Ancak, Türkiye'de fizyolojik nüfus yoğunluğunun dağılışı bölgelere veya illere göre büyük farklılıklar gösterir (Şekil:2) Özellikle dağlık, engebeli yörelerde tarım topraklarının alanı dar, dolayısıyla bu gibi yerlerde fizyolojik yoğunluk yüksektir. Örneğin, bu yoğunluk Hakkari'de 2654 kişi, Bingöl'de 1067 kişi, Trabzon'da 617 kişi Artvin'de 560 kişi... Bunun yanında İstanbul, İzmir, Bursa, İzmit, Zonguldak, İçel ve Adana gibi sanayinin geliştiği illerde toplanan nüfusun fazla olması buralarda da fizyolojik yoğunluğu yükseltmiştir. Sonuç olarak, bu örneklerde görüldüğü gibi, tarım topraklarından aşırı yararlanma bu kaynak üzerinde bir baskı yaratmış bulunmaktadır. Bu baskı nedeniyle günümüzde erozyon ve toprak kirliliği sorunları gündeme gelmiştir. Erozyon, ülkemizde tarımsal verimliliği azaltan etkenlerin başında gelmektedir. Gerçekten, bu tehlike gün geçtikçe büyümekte ve etkileri gözle görülür şekilde geniş boyutlar kazanmaktadır. Türkiye'de yıllık buğday üretiminin son 20 yıldan beri tüm gelişmelere rağmen, artış göstermemesi bu konuda örnek olarak verilebilir (Şekil: 3) Aşırı otlatma, yoğun kullanım ve ormanların tahribi toprakların erozyonla verimliliğini yitirmesine yol açmış bulunmakta ve bu etki üretimde verimi düşürmektedir. 1975-1993 dönemi içerisinde buğday rekoltesi hiç bir yılda 20 milyon tonu aşmamış ve Türkiye buğday ithal eder duruma düşmüştür. Halbuki, aynı dönemde nüfus miktarı 40 milyondan yaklaşık 60 milyona ulaşmış ve buğday üretimindeki % 6'lık artış oranı nüfusun artış hızının çok gerisinde kalmıştır. (Şekil:3).

Şekil 2- Türkiye'de Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1990)
Figure 2- Physiological density of population (1990)

Şekil 3- Türkiye'de nüfus artışı (1975-1990) ve buğday üretimi (1975-1993 miilyon ton/yıl)
 Figure 3- Population increasing (1975-1990) and Wheat production (1975-1993; by million tons/year) in Turkey

Sonuç

Sonuç olarak, Türkiye'de posibilitesi gerçekten sınırlı olan doğal kaynaklar, nüfus artışı ve nüfusun genellikle kentlerde ve verimli alanlarda ve bölgelerde toplanmış olması nedeniyle, degradasyona uğramış veya tükenme noktasına ulaşmıştır. Başka bir sözle, Türkiye'de hızlı nüfus artışına (% 2.2; 1990) bağlı olarak gittikçe artan ve büyüyen nüfus kitlesinin çeşitli gereksinimlerini karşılamak, her şeyden önce ülkenin var olan doğal kaynaklarının posibilitesine bağlıdır. Bu kaynaklardan yararlanmanın ölçüsü ve düzeyi, onları işleten veya kullanan insanların bilgisi, becerisi, kültür düzeyi, kısaca nüfusun kalitesi ile yakından ilgilidir. Bugün içinde bulunduğumuz sosyo-ekonomik ortam koşulları ve teknolojik olanaklar, özellikle doğal kaynakların en ölçülü bir biçimde kullanımını gerektirmektedir. Bununla birlikte, Türkiye genelinde bazı doğal kaynakların kullanım ölçüsü, yerleşme büyüklüğü, doğal koşullar ve bu kaynakların potansiyelleri ile sınırlıdır. Örneğin, büyük nüfus kitlesi barındıran kentlerin su gereksiniminin karşılanması, çevrenin yeraltı su rezervine ve iklim koşullarına bağlıdır. sosyal ve ekonomik sorunların daha çok tartışıldığı ülkemizde, doğal kaynakların kullanımını ile ilgili sorunlar ihmal edilmektedir. Halbuki bunların savurganca kullanımının önlenmesi ve korunması hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

- BAŞOL, K. (1994): "Doğal Kaynaklar Ekonomisi". Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- TANDOĞAN, A. (1994): "Türkiye Nüfusu". Eser Ofset Matbaacılık Yay. San., Trabzon.
- TUNÇDİLEK, N. (1967): "Türkiye İskan Coğrafyası (Kır İskanı-Köyaltı İskan Şekilleri)". İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları: 1285, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N. (1986): "Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi." İstanbul Üniversitesi Yayınları: 3367, İstanbul.